

KS. ADAM DURAK SDB

PARTICIPATIO ACTUOSA JAKO CEL REFORMY LITURGICZNEJ

WPROWADZENIE

Wielkie dzieło swojej odnowy duszpasterskiej Kościół rozpoczął od reformy liturgicznej. Po czterdziestu latach od ukazania się *Sacrosanctum concilium*, w roku z woli Jana Pawła II poświęconym Eucharystii, pragniemy zauważyć iż głównym celem reformy była także *actuosa participatio*, czyli czynny udział w Świętej liturgii. Odnośnie do tego wielkiego soborowego tematu, Kościół zastosował paradygmatyczny tryptyk liturgiczny, określony w trzech kluczowych słowach: poznać, zrozumieć i przeżyć. Eucharystia nam w tym pomaga, gdyż jawi się „jako źródło i szczyt całej ewangelizacji”. Dokładniej mówi o tym *Presbyterorum Ordinis*, chociażby w takich charakterystycznych wyrażeniach jak: „ofiarować Bogu siebie i rzeczy”, „uczestniczyć w Eucharystii”, „włączać się całkowicie w Ciało Chrystusa”, „przyjmować Eucharystię”, „śpiewać Panu”, „czynić dzięki” i inne. Dokument ten, wprowadza nas w ten sposób w bogatą tematykę uczestnictwa w liturgii świętej, a szczególnie w tematykę uczestnictwa we Mszy świętej i w liturgie sakramentów¹.

Uczestnictwo w liturgii ma być autentyczne. Wierni uczestniczący w Misterium Chrystusa i Kościoła, powinni skutecznie i rzeczywiście włączać się w nie zarówno poprzez słowa, jak i gesty, muzykę i śpiew, odpowiedni czas i miejsce². W realizacji tego zadania szczególną rolę spełniają także teksty liturgiczne i rytury.

¹ Podobny słownik uczestnictwa tworzy się przy studium hermeneutycznym tekstów, por. np. A. Durak, *Treści uczestnictwa we Mszy Świętej w świetle formuł eucharystycznych Mszału Rzymskiego dla diecezji polskich (Niedziele Wielkiego Postu i Paschy)*, Piła 1992, s. 152–165.

² Por. Czynne uczestnictwo w Eucharystii ma swój głęboki wymiar teologiczny, jest zapowiedzią Paschy Chrystusa, por. G. Cavagnoli, *Misterium della fede. La partecipazione attiva all'Eucaristia come „annuncio” della Pasqua di Cristo*, w: *Actuosa participatio. Conoscere, comprendere e vivere la Liturgia. Studi in onore del Prof. D. Sartore csj*, A. Montan, M. Sodi (a cura di), Città' del Vaticano 2002, s. 113–122.

Podkreśla to wyraźnie Konstytucja o liturgii świętej, gdy wskazuje na cel odnowy liturgicznej. Czytamy w niej, że:

„...to odnowienie ma polegać na takim układzie tekstów i obrzędów, aby one jaśniej wyrażały święte tajemnice, których są znakiem, i aby wierni chrześcijanie, o ile to możliwe, łatwo mogli zrozumieć i uczestniczyć w nich w sposób pełny, czynny i zbiorowy”³.

Nie można zauważyć nowości reformy liturgicznej Vaticanum II, co do *actuosa participatio*, bez sięgnięcia przynajmniej do rysu historycznego wcześniejszego pojęcia uczestnictwa, dlatego najpierw ukażemy historię „uczestnictwa” w liturgii od początku chrześcijaństwa aż do czasów papieża Piusa X. Następnie przejdziemy do okresu nowego rozumienia „uczestnictwa” w liturgii. Mamy tu na uwadze czas od papieża Piusa X aż do reformy Soboru Watykańskiego II. Na koniec spróbujemy ukazać *participatio actuosa* jako cel reformy liturgicznej.

1. RYS HISTORYCZNY „UCZESTNICTWA” DO CZASU PONTYFIKATU PIUSA X

Znawca historii liturgii, B. Neunheuser stwierdza, że z uważnej analizy danych historyczno-liturgiczno-duszpasterskich można wyprowadzić wnioski, iż w chrześcijaństwie każda epoka kulturowa czyniła wysiłki, by różne pokolenia wierzących, mogły uczestniczyć w rzeczywistościach liturgicznych⁴. Jednak z punktu widzenia teoretycznego, problem uczestnictwa nie był rozpatrywany tak dogłębnie, jak dzieje się to obecnie. „Sfera uczestnictwa” w liturgii zawsze była obecna w życiu Kościoła. Świadczą o tym liczne studia podejmujące takie zagadnienia⁵. Niektóre z nich utwierdzają nas w przekonaniu, że dla określenia uczestnictwa w liturgii posługiwano się jedynie inną terminologią⁶. Również A.M. Triacca pisze, iż były czynione wysiłki zarówno indywidualnie (Giustiniani, Quirini), jak i wspólnotowo (Sobory: Lateraneński, Trydencki, Synod w Pistoii, Kongres w Ems), w celu zbadania problematyki adekwatnego uczestnictwa w liturgii⁷. Nie-

³ KL 21.

⁴ Por. B. Neunheuser, *Il movimento liturgico: panorama storico e lineamenti teologici*, w: *Introduzione storico-teologica alla Liturgia momento nella storia della salvezza* (a cura di S. Marsili), Torino 1974, s. 11–30 (=Anamnesis).

⁵ Por. F. Nakagaki, *Partecipazione attiva dei fedeli secondo il Sacramento Veronese. Un importante aspetto dell'ecclesiologia in prospettiva liturgica*, Roma 1969; A.M. Triacca, *La „methexis” dans l'ancienne liturgie ambrosienne. Contribution des source euhologiques ambrosiennes a l'intelligence d'un probleme liturgiques actuel: la participation de l'assemblee*, w: *L'assemblee liturgique et les differentes roles dans l'assemblee. Conferences Saint-Serge: XXIIIe Semaine d'etudes liturgiques* (= bibliotheca EL: Subsidia, 9), pr. zbior. Roma 1977, s. 269–305; i inni.

⁶ Por. B. Botte, *La participation active et le sacerdoce des fideles dans la tradition*, w: *Cours et conferences des semaines liturgiques 11*, pr. zbior., Louvain 1934, s. 21–28.

⁷ Por. A.M. Triacca, *La partecipazione liturgica. Spunti metodologici*, w: *Mysterion. Nella celebrazione del Mistero di Cristo la vita della Chiesa. Miscellanea liturgica in occasione dei 70*

miecki teolog F. Kohlschein stwierdza także⁸, że Kościół już od przeszło tysiąca lat modlił się w czcigodnej liturgii rzymskiej, a dziś w Modlitwie Eucharystycznej I, posługując się słowem: *participatio*. Chodzi tu o moment, kiedy kapłan pochyla się i ze złożonymi rękoma odmawia modlitwę:

*Supplices te rogamus [...] ut quotquot ex altaris participatione...*⁹ (Pokornie Cię błagamy [...], abyśmy przyjmując z tego ołtarza...).

F. Kohlschein podkreśla, że tę modlitwę eucharystyczną trzeba wiedzieć w łączności 1 Kor 10, 16, w którym czytamy: „Czy kielich błogosławieństwa, który błogosławimy, nie jest udziałem (koinonia) we Krwi Chrystusa? Czy chleb, który łamiemy, nie jest udziałem (koinonia) w Ciele Chrystusa?”.

Można przypuszczać, że św. Paweł, mówiąc o konkretnym udziale w Kielichu i w łamanym Chlebie, pragnie zwrócić uwagę na „pneumatyczne” stawanie się wspólnoty jednością i wspólnotą z wywyższonym Chrystusem. I chociaż nie jest tu wprost powiedziane, w ten sposób wspólnota „czynnie uczestniczy” w liturgii¹⁰. Co więcej, niedawno zmarły 100-letni O. prof. B. Neunheuser twierdził, że *actuosa participatio* w liturgii jest najlepszym sposobem przeżywania chrześcijaństwa i pomaga czuć się Kościołem. Według Niego, przyczyniła się do uświadomienia tego wiernym odnowa monastyczna, która ogarnęła swą formacją liturgiczną najpierw kler, a poprzez kler także innych wiernych¹¹.

anni dell'Abate Salvatore Marsili, (=QRL Nuova n. 5), Torino 1981, s. 262–265. Zob. J.J. Flores, La partecipazione liturgica. Punto di partenza del movimento liturgico, w: Participatio actuosa..., s. 229–245.

⁸ Por. F. Kohlschein, *Bewußte, tätige und fruchtbringende Teilnahme*, w: *Lebt unser Gottesdienst? Die bleibende Aufgabe der Liturgiereform*, Freiburg 1988, s. 38.

⁹ Por. *Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP VI promulgatum*, Editio Typica Altera, Libreria Editrice Vaticana 1975, Prex Eucharistica I, s. 453 (=MRI).

¹⁰ Por. F. Kohlschein, art.cyt., s. 38–39, wraz z przyp. 1, gdzie Autor podaje, że wcześniejsze tłum. łacińskie, jeszcze przed Vulgatą, przekładało *koinonia* na *comunicatio*. Św. Hieronim, w 1 Kor 10, 16, najprawdopodobniej z racji stylistycznych, *koinonia* i *comunicatio* używa zamiennie. Jak potwierdza A. Lupp, w: *Der Begriff participatio im Sprachgebrauch der Römischen Liturgie*, München 1960, s. 84, w liturgii rzymskiej przyjął się termin *participatio* = partem habere: mieć udział, uczestnictwo; por. A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań–Warszawa–Lublin 1958, s. 481, gdzie podane są także inne znaczenia tego słowa.

¹¹ Por. B., Neunheuser, *Anamnesis* 1, s. 16–19. Zob. także interesujące stadium, M. Palombella, *Actuosa participatio. Indagine circa la sua comprensione ecclesiale*. Apporto al chiarimento dell'interazione tra *lex credendi, lex orandi e lex vivendi* nei secoli XVI–XVIII, Roma 2002, s. 85–139.

2. ROZWÓJ POJĘCIA „UCZESTNICTWO” OD PONTYFIKATU PIUSA X DO SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Najkrócej mówiąc, chodzi o pojęcie wyrażenia *participatio* za pontyfikatów trzech papieży: Piusa X, Piusa XI i Piusa XII¹².

A. Papież Pius X

Ojciec Święty, Pius X, zaraz po wyborze na Stolicę Piotrową, swoim mottem: „Wszystko odnowić w Chrystusie”, zapowiedział pontyfikat głębokich przemian. W swoim Motu proprio *Tra le Sollecitudini*, z 22 listopada 1903 r.¹³ Papież wyraża pragnienie, by wszędzie zapanował prawdziwie chrześcijański duch. Poleca, by zadbać przede wszystkim o świętość i godność Domu Bożego, w którym gromadzą się wierni, by z pierwszego i niezastąpionego źródła mogli oni zaczerpnąć tego ducha, który wyraża się w czynnym uczestnictwie w świętych tajemnicach oraz w publicznej i uroczystej modlitwie Kościoła¹⁴. Na określenie uczestnictwa Papież używa w języku włoskim słowa: *partecipazione*, które z braku odpowiednika, początkowo po łacinie, przetłumaczono na: *comunicatio actiosa*. W źródłach liturgicznych tego czasu, *participatio* łączyło się zazwyczaj z Komunią św. Papież Pius X, poszerza rozumienie tego słowa, dzięki czemu wyraża ono także uczestnictwo w Misterium i modlitwie Kościoła¹⁵. Cała reforma muzyki kościelnej, seria chorałów, różne dekryty i rozporządzenia Piusa X, jak np.: dotyczące nowego układu psalmów brewiarzowych, częstej Komunii św., czy Komunii św. dzieci, są niezaprzeczalnym świadectwem, że wraz z papieżem Piusem X, ruch liturgiczny wszedł w fazę całkowicie nową. Dzięki tej wyjątkowej pracy, popartej najwyższym autorytetem Kościoła, wzbogaciło się także rozumienie „uczestnictwa” w liturgii, zwłaszcza w odniesieniu do Mszy świętej¹⁶.

¹² Problematykę czynnego uczestnictwa w liturgii, za czasów tych papieży aż do dnia dzisiejszego, od strony historycznej, por. S. Schmidt-Keiser, *Aktive Teilnahme. Kriterium gottesdienstlichen Handelns und Feierns. Zu den Elementen eines Schlüsselbegriffes in Geschichte und Gegenwart des 20 Jahrhunderts*, t. I, Bern–Frankfurt am Main–New York 1985.

¹³ Pius X, Motu proprio *Tra le Sollecitudini* = AAS 36(1903/1904) 439–445; a także w: *La Liturgia. Insegnamenti pontifici* 8, Roma 1959, s. 191–205 (nn. 216–248).

¹⁴ Tekst dosłowny brzmi: „Essendo infatti Nostro vivissimo desiderio che il vero spirito cristiano rifiorisca per ogni modo e si mantenga nei fedeli tutti, e necessario provvedere prima di ogni altra cosa alla santità e dignità del tempio, dove appunto i fedeli si radunano per attingere tale spirito dalla sua prima e indispensabile fonte, che è la partecipazione attiva ai sacrosanti misteri e alla preghiera pubblica e solenne della Chiesa”, w: *La liturgia. Insegnamenti...*, s. 195.

¹⁵ Por. J. Pascher, *Das Wesen der tätigen Teilnahme*, w: *Miscellanea liturgica G. Lercaro*, Rom 1966, s. 211–229.

¹⁶ Por. O. Rousseau, *Storia del movimento liturgico*, Roma 1961, s. 232–261; Z lektury tej wynika również, że Pius X już wcześniej interesował się liturgią. W jego działalności liturgicznej widać było promieniującą siłę celebracji benedyktyńskiego opactwa w Solesmes oraz wpływ formacyjny opata założyciela Prospera Guerangera.

B. Papież Pius XI

W działalności liturgicznej papieża Piusa XI, należy wymienić przede wszystkim wydane przez niego dwa dokumenty, w których podjęty jest problem uczestnictwa – *participatio*. Mowa tu o Encyklice *Miserentissimus Redemptor*¹⁷ i Konstytucji Apostolskiej *Divini Cultus*¹⁸. W *Divini Cultus* z 22 grudnia 1928 r. Papież ponawia sprawę czynnego udziału w liturgii. Z uznaniem mówi o czynnym uczestnictwie wiernych w śpiewie gregoriańskim. Podkreśla głębokie wzruszenie i zachwyty wiernych z powodu pięknego śpiewu i muzyki w celebrowanych nabożeństwach. Udziela tam wskazań Kongregacji ds. Rytów, jak powinna ona współdziałać przy reformie tekstów liturgicznych. Jednak jak wiadomo, za tego pontyfikatu do praktycznych reform w liturgii nie doszło¹⁹.

C. Papież Pius XII

Rządy kolejnego papieża Piusa XII przypadły na trudny pod względem polityczno-społecznym okres. Jest to czas II wojny światowej, rozprzestrzenienie się w wielu krajach świata idei marksizmu oraz rozwój wrogiego Kościołowi komunizmu. Po zakończeniu wojny, kiedy reformatorski ruch liturgiczny zaczął zataczać coraz szersze kręgi, Papież wydaje znamienne Encyklikę *Mediator Dei*²⁰. Świat chrześcijański odczytuje w niej zdecydowane poparcie reformy liturgicznej. Ojciec Święty, w słowach bardzo przemyślanych, przestrzega jednak przed przesadą i jednostronnością poświęcających się reformie. Z obszernej nauki *Mediator Dei* jasno wynika, że Misterium Kościoła łączy się zawsze z uczestnictwem w liturgii, którą wspólnota wierzących celebrowa z woli Chrystusa. Najbardziej zaś łączy się z Eucharystią. Dlatego Papież wiele miejsca poświęca uczestnictwu we Mszy świętej, wymieniając różne rodzaje tego uczestnictwa. Poza kluczowym wyrażeniem: *participatio actuosa fidelium*, tłumaczy jak wspomnieliśmy, uczestnictwo w Ofierze, uczestnictwo w ofiarowaniu siebie samych, podając również

¹⁷ Pius XI, *Litterae Encyclicae ad RR. PP. DD. Patriarchas, Primate, Archiepiscopos, Episcopos, aliosque licorum Ordinarios pacem et communionem cum Apostolica Sede habentes: de communi expiatione Sacratissimo Cordi Jesu debita. Miserentissimus Redemptor* = AAS 20 (1928) 165–178.

¹⁸ Pius XI, *Constitutio Apostolica de Liturgia deque Cantu Gregoriano et Musica Sacra cotidie magis provehendis. Divini Cultus* = AAS 21 (1929) 33–41.

¹⁹ Por. E. Cattaneo, *Il culto cristiano in Occidente. Note storiche*, Roma 1978, s. 604–606.

²⁰ Pius XII, *Litterae Encyclicae ad Venerabiles Fratres Patriarchas, Primate, Archiepiscopos, Episcopos, aliosque locorum Ordinarios pacem et communionem cum Apostolica Sede habentes: De Sacra Liturgia. Mediator Dei* = AAS 39 (1947) 521–559 (= „*Mediator Dei*”). Por. niektóre współczesne komentarze do tej encykliki, np. w: *Liturgia Domus Carissima. Studium liturgiczne dedykowane ks. Bogusławowi Nadolskiemu w sześćdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, A. Durak (red.), Warszawa 1998, autorstwa S. Czerwika, *Medytacja nad encykliką Mediator Dei w 50 lat po jej ogłoszeniu* (20 XI 1947), s. 324–351, oraz autorstwa S. Koperka, *Aktualne postulatory encykliki „Mediator Dei”*, s. 352–372.

propozycje, dzięki którym można jeszcze bardziej uczestnictwo w liturgii ożywić. Papież pisze między innymi:

„Zatem [...] wszyscy wierni winni mieć na uwadze, że uczestnictwo w Ofierze Mszy św. jest dla nich wielkim zobowiązaniem, ale i znakiem wielkiej godności, nie w duchu przymusu czy obojętności, który w roztargnieniu biegnie za innymi sprawami, lecz wewnętrzne jakby samoczynne, by połączyć się jak najściślej z Najwyższym Kapłanem...”²¹.

Czynne uczestnictwo w liturgii, według nauki Piusa XII, łączy się ściśle z duchem błagalnej modlitwy, z takim ofiarowaniem samych siebie w jedności z Chrystusem, które uobecnia Ofiarę w sakramentalnym rycie. Z treści encykliki, wynika, że w prowadzeniu wiernych do Ofiary eucharystycznej, konkretną rolę spełnia Mszał. Chodzi bowiem o to, by wierni potrafili modlić się razem z kapłanem, tymi samymi słowami i w tym samym duchu Kościoła²². Papież chwali tych, którzy dokładają starań, by nadać celebrowanej liturgii również zewnątrz charakter sakralny. Jako konkretny wyraz tej formy uczestnictwa wymienia: odpowiedzi ludu na wezwania kapłana, śpiewanie odpowiednich pieśni do poszczególnych części Mszy świętej, podejmowanie śpiewów w czasie uroczystej sumy, i inne.

Wzywając do różnego rodzaju uczestnictwa, nie tylko tego podczas Mszy świętej, Papież wzywa wiernych do pogłębienia ich życia duchowego. Sięga aż do korzeni samego chrztu świętego, by ukazać jego związek z całym Misterium Kościoła, które nieustannie celebруемy. Uświadamia wszystkim, że pełne wewnętrzne zjednoczenie z Bogiem, jest ważniejsze od wielu zewnętrznych form, które z racji natury ludzkiej i widzialnej struktury wspólnoty Kościoła są także ważne i konieczne, ale wymagają bardziej odpowiedniego przyjęcia ze strony wiernych.

Ważne dla uczestnictwa w liturgii jest ustosunkowanie się *Mediator Dei* do języka w liturgii. Chociaż Papież podkreśla wartość łaciny jako znaku jedności, to przyznaje, że język narodowy może być bardzo użyteczny przy celebracji sakramentów i sakramentaliów. Ojciec Święty, jak wynika z encykliki, zdaje sobie sprawę z tego, że stopień uczestnictwa wiernych w liturgii, zależy jest także od

²¹ Dosłowny tekst brzmi: „Expedit igitur... christifideles omnes animadvertant summo sibi officio esse sumaeque dignitati Eucharisticum participare Sacrificum; idque non quiescenti neglegentique animo et ad alia excurrenti atque vaganti, sed tam impense tamque actuose ut cum Summo sacerdote artissime coniugentur...”, „Mediator Dei”, AAS 39 (1947) 552.

²² Trudno tu omawiać każdy szczegół tak bogatego dokumentu. G.B. Montini, przemawiając we wrześniu 1958 r. w Weronie, a więc już z perspektywy czasu, określił te encyklikę jako największą zachętę dla apostołatu liturgicznego, wypowiedzianą przez tak wysoki autorytet, por. G.B. Montini, *Discorso pronunciato a Verona nel settembre 1958 r.*, Pastorale liturgica, Roma 1963, s. 36.

świadomości liturgicznej kleru. Dlatego ostatnia część tego dokumentu poświęcona jest zagadnieniu formacji w tym zakresie²³.

Oprócz szerzej omówionej Encykliki *Mediator Dei*, nie można nie zauważyć także encykliki Piusa XII *Mystici Corporis*²⁴, tak ważnej do rozumienia uczestnictwa w celebrowanej Tajemnicy Chrystusa i Kościoła. Trzeba tu także podkreślić promulgację, oczekiwanego już za pontyfikatu Piusa XI, nowego porządku sprawowania liturgii w Wielkim Tygodniu, co niewątpliwie przyczynia się do lepszego uczestnictwa w liturgii. Temu na pewno sprzyja również ogłoszenie nowego tłumaczenia psalmów²⁵.

Z uwagi na temat „uczestnictwa”, chcemy zatrzymać się chwilę nad jeszcze jednym ważnym dla nas dokumentem. Jest to Instrukcja Kongregacji Rytów *De musica Sacra* z 3 września 1958 r.²⁶. Interesuje nas szczególnie rozdział III tej Instrukcji, a ściślej „niektóre podstawowe zasady odnośnie do uczestnictwa wiernych” we Mszy świętej²⁷.

Instrukcja rozróżnia udział we Mszy świętej Wewnętrzny i zewnętrzny, a jego najdoskonalszą formę widzi w uczestnictwie sakramentalnym. Udział wewnętrzny prowadzi do ścisłej jedności z Chrystusem Najwyższym Kapłanem, z którym i przez którego wierni składają Ofiarę, a wraz z Nim samych siebie. Do tego uczestnictwa dołącza się uczestnictwo zewnętrzne, które wyraża się w różnych postawach ciała i rytualnych gestach, a szczególnie w odpowiedziach wiernych na wezwania kapłana, w modlitwach i śpiewie. Instrukcja przewiduje inny rodzaj uczestnictwa we Mszy świętej uroczystej, śpiewanej, a inny we Mszy świętej recytowanej. W obu rodzajach Mszy świętej, przewiduje trzy stopniowy rodzaj uczestnictwa, a w grupach specjalnych nawet cztero stopniowy²⁸. Nawiązując do tradycji Grzegorza Wielkiego, jak i przejściowej praktyki Kościoła Wschodniego, Instrukcja pozwala wiernym przed przygotowaniem do Komunii, recytować lub śpiewać wspólnie z kapłanem *Ojciec nasz*. Przepisy szczegółowe Instrukcji, określają także czas liturgicznego milczenia²⁹.

²³ Zatrzymaliśmy się tu na tych elementach, które ubogacają interesującą nas problematykę uczestnictwa w liturgii.

²⁴ Pius XII, *Litterae Encyclicae ad Venerabiles Fratres Patriarchas, Primate, Archiepiscopos, Episcopos Aliosque locorum Ordinarios pacem et communionem cum Apostolica Sede habentes: De Mystico Jesu Christi Corpore deque Nostra in Eo cum Christo coniunctione. Mystici Corporis* = AAS 35 (1943) 193–248 (= „Mystyci Corporis”).

²⁵ Por. B. Nadolski, *Liturgika. Liturgika fundamentalna*, t. I, Poznań 1989, s. 59–60, gdzie Autor mówi także o innych dokumentach wydanych za Piusa XII.

²⁶ *Sacra Congregatio Rituum, Instructio „De musica sacra et Sacra Liturgia ad Mentem Litterarum Encyclicarum Pii Papae XII Musicae sacre Discipline et Mediator Dei* = AAS 50 (1958) 630–663 (= *Instructio*).

²⁷ Chodzi o art. 22–39.

²⁸ Por. tamże, art. 31.

²⁹ Por. tamże, art. 27.

3. POZNAĆ, ZROZUMIEĆ I ŻYĆ LITURGIĄ

Kiedy 25 stycznia 1959 r. Papież Jan XXIII ogłosił Sobór Ekumeniczny Watykański II, wiadomo było, że *participatio actuosa*, będzie jednym z bardzo ważnych tematów soborowych³⁰. Uczestnictwo w liturgii bowiem odsyła wierzących do całego, bogatego kontekstu liturgicznego oraz długiej drogi dochodzenia w Kościele do tego, czym rzeczywistość *participatio* jest.

Jak podaje X. Ochoa³¹, Sobór Watykański II, mówiąc o uczestnictwie, używa zasadniczo trzech terminów: *participo* (uczestniczę), *participatio* (uczestnictwo) oraz wyrażenia *participans* (uczestnicząc)³². Ojcowie Soborowi, zapraszają więc wszystkich wiernych do uczestnictwa w świętej liturgii³³, ukazując różne sposoby tego uczestnictwa. Jednocześnie przed uczestniczącymi w liturgii, których nazywają wspólnotą wierzących³⁴ czy Ludem Bożym³⁵, odsłaniają zasadniczy cel reformy liturgicznej, jakim jest *participatio actuosa*. Czytamy bowiem w *Sacro-sanctum concilium*:

„Matka Kościół bardzo pragnie, aby wszystkich wiernych prowadzić do pełnego, świadomego i czynnego udziału w obrzędach liturgicznych, którego się domaga sama natura liturgii. Na mocy chrztu lud chrześcijański, rodzaj wybrany, królewskie kapłaństwo, naród święty, lud nabyty (1 P 2, 9; por. 2, 4–5) jest uprawniony i zobowiązany do takiego udziału”³⁶.

To jest prawdziwa *participatio actuosa*, dojrzewający owoc reformy liturgicznej, nie zawsze łatwo rozpoznawany i rozumiany. Wiele razy bowiem, uczestnicząc w liturgii Kościoła³⁷, nie zawsze zdajemy sobie sprawę z wielorakiego uczestnictwa liturgicznego, o którym mówi Vaticanum II. Uczestniczymy

³⁰ Potwierdzają to teksty poprzedzające bezpośrednie przygotowanie reformy, dyskusję, i powstanie *Sacro-sanctum Concilium*, por. A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948–1975)*, Roma; Na temat samej Konstytucji, np. H. Schmidt, *La costituzione sulla Sacra Liturgia. Testo-Genesis-Commento. Documentazione*, Roma 1966; *Costitutio de Sacra Liturgia cum commentario*, Roma 1964; A. Donghi, *Sacro-sanctum Concilium. Costituzione Conciliare sulla Sacra Liturgia. Introduzione e commento*, Casale Monferrato 1986; Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacro-sanctum Concilium*, Wrocław 1986, z wprowadzeniem do Konstytucji, autorstwa ks. S. Czerwika, s. 7–37; i inne.

³¹ Por. X. Ochoa, *Index verborum cum documentis Concilii Vaticani secundi*, Roma 1967, s. 358–359.

³² W dokumentach Soboru Watykańskiego II, Słowo *participo* użyto 60 razy, z tego w KL 9 razy; słowo „uczestnictwo” użyto 32 razy, z tego w KL 15 razy; oraz słowo „uczestnicząc” 32 razy, z tego zaledwie 4 razy w KL.

³³ Por. KL 19; 27; 50; 55; 79.

³⁴ Por. KL 121.

³⁵ Por. KL 41.

³⁶ Por. KL 14.

³⁷ Wprost mówi się o tym w różnych dokumentach soborowych, por. KL 12; DB 30; DA 4; KK 51; i inne.

przecież w szeroko pojętym życiu liturgicznym³⁸, w sprawowaniu Świętej Eucharystii³⁹, w różnych celebracjach liturgicznych⁴⁰, w Ciele i Krwi Chrystusa Pana⁴¹, w sakramentach świętych⁴², w całej Ofierze Mszy świętej⁴³, w Misterium Chrystusa i Kościoła⁴⁴. Jest tu *participatio actuosa*, czynne uczestnictwo⁴⁵, całościowe czyli pełne⁴⁶ i wspólnotwe⁴⁷, uczestnictwo świadome i pobożne⁴⁸, tym bardziej że dostosowane do wieku, do stanu, do rodzaju życia wiernych, stopnia kultury, uczestnictwo wewnętrzne i zewnętrzne⁴⁹.

ZAKOŃCZENIE

Participatio actuosa jest praktycznie kluczem do rozumienia całej reformy liturgicznej Soboru Watykańskiego II. Przeszła ona już długą drogę ewolucji i z pewnością jej znaczący dla wspólnoty Kościoła rozwój, nie został jeszcze zakończony. Dotychczasowy trud poszukiwania, rozważania i przeżywania nowości na tym polu, należy odnotować w ogólności jako pozytywny i owocny. Dzięki dynamizmowi liturgicznej *participatio actuosa*, osadzonej w kontekście uproszczonego schematu: Misterium-Actio-Vita, czynne uczestnictwo odsłania Ludowi Bożemu motoryczną siłę *lex vivendi* i przykład zdrowej pobożności jako *lex orandi*, w służbie prawdziwego *lex credendi*. Czerpią one z nieustannego dialogu Boga z człowiekiem i z tej siły, jaką niesie udział w Ciele i Krwi Chrystusa dla radosnego zmartwychwstania. Dlatego uczestniczyć w liturgii Kościoła, to także uczestniczyć w całej przemianie człowieka, w całej drodze uświęcania przez liturgię, z której wyłania się jako przykład dla świata, prawdziwy człowiek wiary, nadziei i miłości. Człowiek chrześcijańskiej radości. Człowiek paschalny i eschatologiczny.

³⁸ Por. DA 10, gdzie mówi się o wspólnotach kościelnych i ich czynnym udziale w życiu i działalności Kościoła; tamże nr 8, nawiązujący do początków dziejów Kościoła, który łączył „agapę” z Wieczerzą Eucharystyczną, na znak czynnej miłości praktykowanej na wzór Chrystusa.

³⁹ Por. KL 106; DK 5.

⁴⁰ Por. KL 14.

⁴¹ Por. KK 7; 26.

⁴² Por. DKW 26.

⁴³ Por. KL 56.

⁴⁴ Por. DM 5.

⁴⁵ Por. KL 12; 14; 26; 41; 48; 124; DKW 4; DA 4.

⁴⁶ Por. KL 14; 41.

⁴⁷ Por. KL 21, 27.

⁴⁸ Por. KL 48, 50.

⁴⁹ Por. KL 14, 30.

PARTICIPATIO ACTUOSA COME FINE DELLA REFORMA LITURGICA

Sommaro

Il Prof. A. Durak SDB, docente di liturgia all'Università „Cardinale Stefano Wyszyński” a Varsavia e i altri centri teologici, guida di cattedra di ermeneutica liturgica, dedica il suo studio, alla *participatio actuosa*, ancora nella cornice della celebrazione del 40 anni di *Sacrosanctum Concilium*. L'autore prima ricorda la storia dell'evoluzione del concetto di *participazione*. Si sofferma sui più significativi documenti dei Pontefici, editi prima del Vaticano II. Servendosi della recente letteratura liturgica sulla *participatio actuosa*, fa vedere l'importanza del magistero su questo vasto problema della autentica vita cristiana. Nella terza parte dello studio, Don A. Durak mostra la *participatio actuosa* come il principale fine della riforma liturgica del Vaticano II. Il Professore invita i credenti affinché, attraverso la partecipazione *actuosa*, lasciano fiorire la vita liturgica della Chiesa.

Nota o Autorze: ks. prof. dr hab. **ADAM DURAK** SDB – absolwent Papieskiego Instytutu Liturgicznego św. Anzelma w Rzymie, kierownik Katedry Hermeneutyki Liturgii na Wydziale Teologicznym UKSW w Warszawie, konsultor Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski, ponadto wykładowca liturgiki w WSD Towarzystwa Salezjańskiego w Łądzie n. Wartą i Łodzi oraz WSD Ojców Franciszkanów w Łagiewnikach k. Łodzi. W badaniach naukowych podejmuje zagadnienia z zakresu hermeneutyki liturgicznej, sakramentów inicjacji oraz popularyzacji liturgii.

Słowa kluczowe: *Sacrosanctum concilium*, uczestnictwo w liturgii, liturgia katolicka.